

KİTAP TANITMA

Yrd. Doç. Dr. Bilâl SAKLAN

Dr. Nûreddin İTR, Menhecû'n-nakd fî ulûmi'l-hadîs, Dâru'l-fikir, Şam, II. Baskı, 1399/1979, s. 1 - 541 (Takriz, önsöz ve fihristler dahil), 30 Suriye Lirası.

Müellifin, hocası Şeyh Abdullah Sirâcüddin'e ithaf ettiği esere Dr. Muhammed b. Muhammed Ebû Şuhbe'nin Takriz'i ile başlanır.

II. Baskısı için de ayrı bir önsöz yazan müellif, I. Baskının önsözünde kitabın telif gayesini ve plânını anlatır. Kitap, adı geçen takriz ve önsözlerin yanısıra yedi anabölüm, değerlendirme ve münakaşaların yer aldığı bir sonuç ile ilmî usullere göre hazırlanmış fihrist ve indekslerinden meydana gelir.

I. Bölüm : (s. 21 - 72) Hadis ıstılahlarının menşei, sünnetin önemi, sünnete ittiba, ümmetin sünnetin toplanmasında göstermiş olduğu gayret, Sünnet, Hadis, Haber ve Eser ıstılahlarının tarifi, dirayet ve rivayet bakımından hadis ilimleri, bu ilimlerin geçirmiş olduğu devreleri ihtiva eder. Müellife göre bu devreler şöyledir :

1. Devir : H. I. asrın sonuna kadar devam eder. Bu devirde hadisler ezberlendiği gibi yazıya da geçirilmiştir. Nitekim o döneme ait yazılı malzemeler mevcuttur. Ayrıca bu dönemde sahabe hadis rivayeti konusunda bazı kaideler ortaya koymuştur.

2. Devir : H. II. asrın başından III. asrın başına kadar devam eder. «Resmî Tedvîn»in başladığı bu dönemde hadis ilimleri kemal bulmuştur.

3. Devir : III. asrın başlarından IV. asrın yarısına kadar devam eder. «Hadis İlimlerinin Altın Devri» de denilen bu dönemde Kütübü Sitte telif edilmiştir.

4. Devir : H. IV. asrın ortalarından başlar, VII. asra kadar devam eder. Hadis ilimlerini konu edinen eserler kaleme alınmıştır.

5. Devir : H. VII. asırdan X. asra kadar devam eder. Hadis ilimlerinin tedvîni kemale ermiştir.

6. Devir : H. X. asırdan içinde bulunduğumuz asra kadar devam eder. Orijinal eserler pek yoktur. Şerh ve ihtisarcılık yaygındır, duraklama dönemi.

7. Devir : İçinde bulunduğumuz asrın başlarından, günümüze kadar devam eder. Orijinal sayılabilecek eserlerin yanı sıra, bilhassa müsteşrik ve müsteşriklerin yolunda gidenlerin sünnet hakkındaki menfî fikirlerine cevap niteliğinde kıymetli eserler kaleme alınmıştır. Uyanış devridir.

II. Bölüm : (s. 73 - 187) Müellif bu bölümde «Râvi ve râvi ile ilgili ilim dalları» konusunu değişik bir usulde ele alır. Önce bu ilim dallarını iki ana gruba ayırır :

1. Râvinin halini tanıtıcı ilimler.
2. Râvinin şahsını tanıtıcı ilimler.

Râvinin halini tanıtıcı ilimler başlığı altında; Râvi, rivâyeti kabul edilen ve edilmeyen râviler, Cerh ve ta'dîl meseleleri, Sahâbe, Sika ve Zayıf râviler, ömrünün sonunda ihtilata uğramış sikâ râvilerle, Vuhdân ve Müdellisler hakkında bilgi verir.

Râvinin şahsı ile ilgili ilim dallarını, Tarih ve İsim başlıkları altında tetkik eder. Tarih bölümünde; Râvilerin tarihi, Tabakât, Tâbiûn, Etbâu't-tâbiîn, Kardeş râviler, Akran râviler, Küçüklerden rivayette bulunan büyük râviler, Sâbık - Lâhık, Babaların çocuklarından, çocukların babalarından rivayetlerini, İsim bölümünde ise; Mübhem olan râviler, çeşitli isimlerle anılanlar, İsim ve Künyeler, Lakaplar, Babasının dışındaki diğer yakınlarına nisbet edilenler, zâhire muhalif nesebler, âlim ve râvilerden mevâlî olanlar, râvilerin belde ve vatanları, müfret isim ve künyeler, Mütefik ve Müfterik, Mu'telif ve Muhtelif, Müteşâbih ve Maklûb Müteşâbih gibi konuları kısaca inceler.

Bölümün sonunda konuyu özetleyerek değerlendirme yapar.

III. Bölüm : (s. 187 - 239) Bu bölümde Hadis rivayetiyle ilgili konular ele alınır; Muhaddis ve hadis talibinin uyması gerektiği âdâb, hadis ile ilgili musannefâtın neveleri, Câmiller, Sünenler, Musannefler, Müstedrekler, Müstahreçler, Müsnedler, Etraf kitapları, Mu'cemler..., Hadisin Tahammül ve Edâ yolları; Semâ, Arz, İcâzet, Münâvele, Mükâtebe, İlâm, Vasıyyet, Vicâde. Ayrıca, Manen rivayet, ihtisar yoluyla rivâyet, Kitâbetü'l-hadîs ve şekli, kitâbette uyulması gereken hususlar da bu bölümde tetkik edilir.

Yine bölümün sonunda konu özetlenir, değerlendirme yapılır.

IV. Bölüm : (s. 230 - 320) Hadisler kabul ve red bakımından tasnife

tabi tutulur. Buna göre, Sahih, Hasen, Sahih Liğayrih hadisler ile Hasen Liğayrih hadisler Makbûl, Zayıf, ve zayıflaştırılmış hadisler ile Metruk, Matrüh ve Mevzû hadisler Merduttur. Daha sonra bu neviler tek tek ele alınır. Şöyleki :

Sahih Hadis; tarifi, tarifin açıklanması, Sahih olan Haber-i Vâhid'in hükmü, Karinelerle desteklenmiş Haber-i Vâhid'in İtikâdî konularda da delil olabileceği, Sahih hadisin kaynakları; İmam Malik'in Muvatta'ı, Bu-hârî ve Müslim'in Sahihleri, İbn Huzeyme'nin, İbn Hibbân'ın Sahihleri, Ziyâüddin el-Makdisî'nin el-Muhtâra'sı, Sahihân üzerine yazılmış Müstedrek ve Müstahraçlar.

Hasen Hadis; tarifi, hükmü, Sahih Liğayrihi ile Hasen Liğayrihi tabirlerinden neyin kastedildiği, Sahih ve Hasen hadisi şâmil istılahtar, Hasen hadisin kaynakları; Tirmizî'nin Câmii, Neseî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin Sünenleri, Ahmed b. Hanbel ile Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin Müsnedleri, Sonraki dönemlerde hadislerin sıhhatine hükmedebilme.

Zayıf Hadis; tarifi, kısım ve mertebeleri, zayıf hadisle amel, zayıf hadis rivayeti, zayıf hadisin kaynakları, zayıflığında ittifak edilmediği halde zayıflığına hükmedilen hadisler, Metruk ve Matrüh Hadisler.

Mevzû Hadis; tarifi, hadis uydurma sebepleri, hadis uyduranlar, hadis ehlinin bunlarla mücadelesi, aldıkları tedbirler, Râvide ve rivâyette bulunabilecek vaz' alametleri, mevzû hadislerin kaynakları.

V. Bölüm : (s. 321 - 343) Hadisler, metin bakımından değerlendirmeye tabi tutulur. Kutsî, Merfû, Mevkûf ve Maktu Hadisler ile, Ğaribu'l-hadîs, Esbâbu vürûdî'l-hadîs, Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh, Muhtelifü'l-hadîs ve Muhkemu'l-hadîs gibi hadis metinlerinin açıklanması ve anlaşılmasında yardımcı olan ilim dalları konu edilir.

VI. Bölüm : (s. 344 - 393) Hadisler, senedlerindeki ittisal ve inkitaa göre ikiye taksim edilir. Birinci grubda; Muttasil, Müsned, Muanan, Müenen, Müsel ve Alî-Nazil Hadisler, ikinci grubda ise; Munkatı, Mürsel, Muallak, Mu'dal, Müdelles ve Mürsel-i Hafî Hadisler incelenir.

VII. Bölüm: Bu bölümde Garib, Ferd, Mütevatir, Meşhûr, Müstefiz, Azîz, Tâbi ve Şahid Hadisler ile, Şazz-Mahfûz, Münker-Ma'rûf, Muztarib, Maklûb, Müdrec, Musahhaf ve Muallel hadisler ele alınır.

Hâtîme : Genel bir değerlendirme yapılır. Özellikle müsteşrik ve müsteşriklerin izini takip edenlerin, Hadislerin tedvîni, bu tedvînin hadislerin sıhhat ve fıkıh üzerindeki etkisi, sened tenkidinin yapıldığı kadar, metin tenkidinin yapılmadığı, akıl süzgecinden geçirilmediği bunun için de hadislerin birbirine mütearız oldukları gibi konulardaki şüphe ve tenkidler

cevaplandırılır. Hadis âlimlerinin, hadisleri, gerek sened, gerekse metin bakımından büyük bir tenkide tabi tuttuklarına ve bu tenkidlerin hadislerin sıhhatini tesbite yönelik olduklarına işaretle müsteşriklerin düşmüş oldukları hatalar belirtilir.

Fihristler başlığı altında, ilmî usullere uygun, yazma ve matbû kaynakları gösterir bir bibliyografya, âyet, hadis, önemli isim konu ve istilahları gösterir bir indeks ile, genel bir fihrist mevcuttur.

Eser, bibliyografyadan tesbit edebildiğimize göre 27'si yazma, 200'ü matbû olmak üzere toplam 227 kaynak kitabdan istifade edilerek yazılmıştır.

Müellifin, konularla ilgili yapmış olduğu iktibâs ve rivâyetlerin kaynaklarına işaret etmesi, kontrol imkanını sağladığı gibi, bu iktibas ve rivayetleri nakletmekle yetinmeyip, ilmî usuller içerisinde tenkid ve tahlile tabi tutması, tercihlerde bulunması ilmî gücünü ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, dağınık konuları az bir başlık altında güzel bir şekilde sistematize etmiş olması da bu konudaki maharetine delalet etmektedir.

Kitabın hacminin kabarması endişesine rağmen, şahısların yalnızca vefat tarihlerine işaret etmekle yetinilmeyip dipnotta bir iki cümle ile de olsa tanıtılmış olsa idi, kanaatimizce okuyucu için daha çok faydalı olacaktı.

Bölümlerin sonlarında yapılmış olan değerlendirmeler, konuların bütün halinde kavranılmalarına yardımcı olduğu gibi, bu değerlendirmelerde, işlenen konuların, hadislerin tenkidine, dolayısıyla hadislerin sıhhatine yönelik olduğunun ısrarla savunulması da kitabın yazılış gayesini gerçekleştirilmektedir.

Bu özelliklerinin yanısıra, Hadis meselelerine değişik ve külfetsiz bir üslubla yaklaşım takdim etmesi bakımından da eser, son derece faydalı bir çalışmadır. Nitekim, takriz sahibi de eserin bu özelliğine işaret etmektedir.